2014-02-25
Per Nettelbladt
Handledare: Johanna Lindbladh
RYSK02 – Kandidatuppsats
Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet

”Paviljong nr 6” ─ Tjechovs anatema över passiviteten inför lidandet

Innehållsförteckning

1. Inledning s.3

1.1 Syfte s.4

1.2 Teori s.7

1.2.1 Tolstojs livsfilosofi s.8

1.2.2 Tjechovs livsfilosofi s.10

1.2.3 Den överflödiga människan s.13

1.2.4 Depression och utbrändhet s.16

2. Analys av Tjechovs novell ”Paviljong nr 6” s.16

2.1 Teman s.16

2.2 Narration s.17

2.3 Karaktärerna och miljön s.20

2.4 Tjechovs uppgörelse med tolstojanismen s.21

2.5 ”Paviljong nr 6” ─ en allegorisk framställning av Alexander den III:s Ryssland? s.24

2.6 Ragin ─ en ”överflödig människa”? s.26

2.7 Är Ragin psykiskt sjuk? s.28

3. Diskussion s.29

4. Avslutning s.32

5. Litteraturlista s.34

1. Inledning

I november 1892 publicerades Tjechovs novell ”Paviljong nr 6” (Палата № 6) i ”*Russkaja Mysl* ” *(Русская Мысль)* för första gången. I novellen skildras tankeutbytet mellan psykiatern doktor Ragin och patienten Gromov, som lider av förföljelsemani. Enligt doktorn är Gromov den enda kloka och intressanta människa, som han har träffat i den avkrok av Ryssland, där Paviljong nr 6 är belägen (Tjechov 2002, s. 254). Hur olika doktor Ragin och den intagne Gromov uppfattar verkligheten, framgår av en dialog mellan dem. Doktor Ragin säger: ”Det är ingen skillnad på ett varmt, hemtrevligt arbetsrum och den här paviljongen. Människans lugn och tillfredställelse finns inom henne själv. (Между теплым, уютным кабинетом и этою палатой нет никакой разницы. Покой и довольство человека не вне его, а в нем самом [Tjechov 2002, s. 256; Tjechov 1951, ss. 311])”.

Gromov replikerar:

> Diogenes behövde inte något arbetsrum eller varmt krypin; där var det hett ändå. Han kunde ligga i sin tunna och äta apelsiner och oliver. Men i Ryssland skulle han ha bett om ett rum redan i maj, för att inte tala om december. Han skulle säkert ha blivit krokig av köld (Диоген не нуждался в кабинете и в теплом помещщении; там и без такого жарко. Лежи в бочке да кушай апельсины и оливки. А доведись ему в России жить, так он не то что в декабре, а в мае запросился бы в комнату. Небось, скрючило бы от холода [Tjechov 2002, s. 257; Tjechov 1951, s. 311]).

Ragin svarar:

> Nej. Precis som med all annan smärta är det möjligt att inte märka kölden… Den visa eller bara djupsinniga, eftertänksamma människan utmärker sig just genom att förakta lidandet; hon är alltid förnöjd och blir aldrig förvånad (Нет. Холод, как и вообще всякую боль, можно не чуствовать...Мудрец или, по просту мыслящий, вдумчивый человек отличается именно тем, что презирает страдание; он всегда доволен и ничему не удивляется [Tjechov 2002, ss. 257; Tjechov 1951, s. 311]).

Gromov kommenterar:

> Alltså är jag en idiot eftersom jag lider, är missnöjd och förvånas över människans skändligheter (Значит, я идиот, так как я страдаю, недоволен и удивляюсь, человеческой подлости [Tjechov 2002, s. 257; Tjechov 1951, s. 312]) … En lära [stoikerna P.N.] som förkunnar likgiltighet inför rikedom och livets bekvämligheter, förakt för lidandet och döden, är fullständigt oförståelig för den stora massan som

> aldrig har vetat av vare sig rikedom eller bekvämligheter (Учение, проповедующее равнодушие к богатсву, к удобствам жизни, презрение к страданиям и смерти, совсем не понятно для громадного большинства так как это большинство никогда не знало ни богатсва, ни удобств в жизни ([Tjechov 2002, ss. 258-259; Tjechov 1951, s. 312]).

Först då doktor Ragin själv spärras in av sin kollega Chobotov på sin ”egen” paviljong och utsätts för sjukvårdaren Nikitas grymma behandling, går det upp för honom att han har misstagit sig. Det är när han får egen erfarenhet av hur verkligheten är på sinnesjukhuset, som han förstår hur felaktig hans livsfilosofi har varit (Tjechov 2002, ss. 285-294).

1.1 Syfte

Ragin bringas således först till insikt om hur felaktiga hans föreställningar har varit när han själv får konkret erfarenhet av det lidande som de intagna på Paviljong nr 6 får utstå. Så länge som han i sin kammare kunde ägna sig åt abstrakta spekulationer om lidandet, kunde han förakta och med filosofiskt lugn hävda att det gick att fördra det. Endast den som enbart har teoretisk kunskap om verkligheten kan förneka lidandet genom att ta sin tillflykt till abstraktionens rike.

Enligt Tjechovs levnadstecknare Kurt Friedlaender är ”Paviljong nr 6” en uppgörelse med Tolstoj och doktor Ragin ett exempel på den tolstojanska inaktiviten in absurdum (Friedlaender 1968, s. 125). För författaren och läkaren Tjechov var den egna konkreta livserfarenheten det fundament som en livsfilosofi skulle bygga på, eftersom han tvivlade på att det finns ett liv efter döden. För författaren och religionsstiftaren Tolstoj, som förespråkade att våld skulle mötas med icke-våld, var tron på Gud och odödligheten det som ger livet dess mening. Det är därför inte svårt att förstå att Paviljong nr 6 har betraktats som Tjechovs uppgörelse med Tolstojs på kristendom grundade lära om icke-våld och tanken att själen är odödlig, viktiga

komponenter i den s.k. tolstojanismen (James 1956, ss.165-166; von Wright 1964, ss 171-172;182-183).

Tjechovs uppgörelse med tolstojanismen kan också förstås mot bakgrund av det kolossala inflytande som Tolstoj hade på sin samtid och inte minst på Tjechov. Tjechov beundrade Tolstoj för hans moraliska resning och djupgående kritik av missförhållandena i Alexander den III:s Ryssland, men han hade föga förståelse för Tolstojs recept att missförhållanden skulle angripas med kärlek och icke-våld. Resan till straffkolonin på ön Sachalin hade för Tjechov inneburit en frigörelse från den genomsnittliga ryska intelligentians schablonmässiga tänkande. Insikten om hur livet på samhällets botten var, hade inneburit att Tjechov fick en annan syn på vad han tidigare hade ansett väsentligt i Tolstojs författarskap som t.ex. *Kreutzersonaten*. Tjechovs polemik mot tolstojanismen hade således en djup förankring i hans egna erfarenheter (Friedlaender, 1968, ss. 113-117, 124-125, Hahn, 1977 s. 151, Emerson 2008, s. 150).

Alexander den III har betraktats som en obegåvad, obildad och brutal härskare, som framlevde sitt liv i ständig skräck för terrorister. Den revolutionära gruppen ”Narodnaja volja” (Folkets frihet) hade mördat hans far, reformtsaren Alexander den II, som bland annat hade avskaffat livegenskapen. Alexander den III var en långt hårdare regent än sin far och stoppade alla reformplaner. Han stod under stark påverkan av sin lärare ärkereaktionären Konstantin Pobedonostsev, som var den heliga synodens överprokurator (Kalnins 1962, ss. 47-48). Den bildade klassen övergav så småningom alla tankar på reformer och ägnade sig åt spiritism, borddans och liknande. Gymnasistungdomen och universiteten stod under den strängaste övervakning. Varje liberalt livstecken i pressen blev undertryckt. Författarna spärrades in i Peter-Pauls fästningen eller skickades till Sibirien (Thomassen 1948, s. 288). Tjechovs samtid betraktade ”Paviljong nr 6” som en samtida satir över missförhållanden i Alexander den III:s

Ryssland (Friedlaender 1968, s. 123) . Man kan därför fråga sig om ”Paviljong nr 6” är en allegorisk skildring av Alexander den III:s Ryssland.

Tjechovs författarskap behandlar uteslutande den sista generationen före revolutionen ─ det förrevolutionära Ryssland, ”Tjechovs Ryssland”. Den dödsdömda intellektuella medelklassen genomskådar han som ingen annan. Människorna i hans diktning är bildade, lever under goda omständigheter och rör sig i snygga, soliga rum. Men det händer ingenting med dem. De är alla ”överflödiga människor”: de växer upp till nytta för ingen och ingenting, överflödiga som allt annat. Utvändigt ser allt ut att hålla ihop, men under ytan, i människornas sinne finns det ingenting mer att riva ner. Drivet av sin egen tyngd faller allt samman av sig självt, kraftlöst och ljudlöst (Thomassen 1948, ss. 302-307). En fråga som inställer sig är om Ragin kan betraktas som en ”överflödig människa”?

En aspekt, som tidigare forskning inte har beaktat är att Ragins passivitet inför lidandet skulle kunna bero på psykisk ohälsa hos honom själv. För en nutida läsare ligger det nära till hands att tänka sig att Ragin är ”utbränd” på grund av att han inte psykiskt klarar av den stress, som den förfärliga arbetsmiljön i Paviljong nr 6 utsätter honom för (Ottosson 2000, s. 230).

Syftet med denna uppsats är att utgående från Tjechovs novell ”Paviljong nr 6” belysa frågorna:

1. Vari består Tjechovs kritik av Tolstojs icke-våldslära och tro på själens odödlighet?
2. Kan ”Paviljong nr 6” betraktas som en allegorisk framställning av missförhållandena i Alexander den III:s Ryssland?
3. Kan Ragin betraktas som en ”överflödig människa”?
4. Kan psykisk ohälsa hos Ragin åberopas som en förklaring till hans passivitet inför lidandet?

1.2 Teori

När det gäller beskrivningen av Tolstojs livsfilosofi och lära har jag framför allt utgått från framställningar av Tolstojs religiösa tankar i boken *Den religiösa erfarenheten i dess skilda former* av filosofiprofessorn William James (James, 1956) och böckerna *Tanke och förkunnelse* (von Wright 1964) och *Att förstå sin samtid* (von Wright, 1994) av filosofiprofessorn Georg Henrik von Wright. Den franske författaren Romain Rolland (Rolland 1917) och sonen Leo L. Tolstoj (Tolstoj 1923) har också givit värdefulla bidrag till beskrivningen av tolstojanismen. Beskrivningen av Tjechovs livsfilosofi, eller annorlunda uttryckt tjechovanismen, har utgått från erkända litteraturhistoriker med inriktning på rysk litteratur som D.S. Mirsky (Mirsky 1958), K. Friedlaender (Friedlaender 1968), B. Hahn (Hahn 1977), C. Emerson (Emerson 2008) samt de svenska forskarna L. Kleberg (Kleberg 2010) och P. Nettelbladt (Nettelbladt 2012, 60-poängs uppsats). När det gäller förhållandet mellan Tjechov och Tolstoj har jag utgått från flertalet av de ovannämnda litteraturhistorikerna, men också I. Ehrenburg (Ehrenburg 1961), L. Speirs (Speirs 1971), Tjechovs brev (Chekov 2004), noveller (Tjechov 1951, 2002) och den socialmedicinska rapporten från Sachalin (Tjechov 1992). Beskrivningen av förhållanden i Ryssland under Alexander den III:s tid har jag hämtat från Bruno Kalnins *Rysslands historia och statsskick* (Kalnins, 1962) och *Rysk litteratur under 200 år* (Thomassen 1948). Den teoretiska bakgrunden till avsnitten om den ”överlödiga människan” grundar sig på Ellen Chances essä ”The superfluous man in Russian litterature ” (Chances, 2001) och den danske kännaren av rysk litteratur Ejnar Thomassens bok *Rysk litteratur under 200 år* (Thomassen 1948). Den psykiska störningen utbrändhet beskrivs i en lärobok i psykiatri (Ottosson 2000, ss. 640). För den narratologiska analysen har jag framför allt använt Claes-Göran Holmberg och Anders Olssons *Epikanalys – en introduktion* (Holmberg och Olsson, 1999), Erland Lagerroths bok *Romanen i din hand – Att läsa, studera och förstå berättarkonst*

(Lagerroth, 1976), och *Handbook of narratology* (elektronisk resurs i Libris edited by Peter Hühn et al., 2013).

I uppsatsen använder jag mig av den av Robert Leijon översatta novellen ”Paviljong nr 6”, som ingår i *Anton Tjechov ─ Noveller* (Tjechov, 2002). Jag använder mig också av ”Palata No 6” (ПАЛАТА № 6), som ingår i *A.P. Čehov ─ Povesti* (Tjechov, 1951).

1.2.1 Tolstojs livsfilosofi:

Tolstojanismen:

I filosofiprofessorn G.H. von Wrights bok *Tanke och förkunnelse* ingår ett kapitel om Tolstoj som tänkare (von Wright 1964). Tolstojanismen beskrivs här som en lära om kyskhet och nykterhet, vägran att bära vapen, vägran att betala skatt och avskaffandet av privat egendom (von Wright 1964, ss. 171-172).

En annan viktig aspekt av Tolstojs filosofi, som von Wright tar upp, är sprungen ur tanken på döden. Att finna en mening i tillvaron är för Tolstoj att finna något som övervinner döden. Religionens huvudfråga blir därför att övervinna döden genom att ge ett svar på livets mening (von Wright 1964, ss. 182-83). Den 5 mars 1885 skriver Tolstoj i sin dagbok: ”Jag har blivit förd till en stor tanke, åt vars förverkligande jag känner mig i stånd att ägna hela mitt liv. Denna tanke är att grunda en ny religion, Kristi religion renad från dogmer och mystärer… att handla klart och medvetet för att ena människorna genom religionen” (Rolland 1917, s. 38).

Jesu Bergspredikan utgör en av de viktigaste grundvalarna för Tolstojs lära och med utgångspunkt i denna sammanfattar han fem regler hans lärjungar har att följa (Tolstoj, 1923, s. 61/Rolland 1917, s. 92):

I. Bli aldrig ond/vredgas icke!

II. Begå inte brott mot det 6:e budet/äktenskapsbrott.

III. Gå aldrig ed/avlägg icke ed!

IV. Motarbeta icke ont med ont/motstå icke det onda med ont!

V. Var ingen människas fiende/var ingens fiende!

Annorlunda uttryckt kan Tolstojs lära enligt sonen greve Leo L. Tolstoj sammanfattas sålunda: ”Ät inte kött, drick inte alkohol, rök inte. Var kysk, odla jorden, tag icke del i världen omkring dig” (Tolstoj 1923, s. 108).

Även om det innebär en viss förenkling kommer Tolstojs tankar om att ” inte bära vapen, ej vredgas, motstå icke det onda med ont, var ingens fiende och tag icke del i världen omkring dig” att sammanfattas i det överordnade begreppet ”icke-våldslära”, där inaktiviteten eller passiviteten inför lidandet ingår som en grundförutsättning.

”Paviljong nr 6” innehåller också partier, där det förs en diskussion om huruvida själen är odödlig eller ej. Tolstoj tillskrivs i motsats till Tjechov den uppfattningen att han tror att själen är odödlig. Denna odödlighet innebär inte att den livlösa kroppen återuppstår (1 Kor. 15:13-19). Tolstoj menar att läran om en personlig odödlighet och läran om kroppens uppståndelse är en vidskepelse som utmärker primitiv religion och som kristendomen tagit till sig genom att Jesu ord i evangelierna har blivit felöversatta (von Wright 1994, s. 276). Finns det en odödlighet måste den vara bortom tid och rum, vara något annat än det biologiska livet (von Wright 1994, s. 308). James påpekar att Tolstoj forskade efter ändlighetens värde och kom fram till att 0=0 och ansåg att längre än så kan inte förnuftet komma. Vägen till det oändliga går genom irrationell känsla eller tro. James citerar Tolstoj:

> Det som är meningslöst är endast det ändliga livet, som vårt förstånd kan greppa. Det oändliga livet kan vi endast nå genom irrationell känsla eller tro… Tro är livets mening… Föreställningen om en oändlig Gud, om själens gudomlighet… Det är föreställningar utan vilka jag själv inte skulle existera. Jag började inse, att jag inte hade rätt att stödja mig på mina individuella resonemang och förbigå de svar som tron ger, ty dessa är de enda svaren på frågan (James 1956, ss. 165-166).

Att det finns något som står över individualiteten i Tolstojs tankegångar understryks också av von Wright: ”När vi inte lever för oss själva, tillhör vi en livsgemenskap som inte har det individuella livets gränser. I det som vi lyckas vara för andra lever vi vidare också sedan vi har upphört att finnas till som individer” (von Wright 1994, s. 309). Ett annat belysande citat av Tolstoj för Thomassen fram:

> En dag var jag ensam i skogen och lyssnade till dess stilla sus. Jag tänkte på min oro under dessa sista år, på mitt sökande efter Gud, på min eviga pendling mellan livsglädje och förtvivlan… Att känna Gud och att leva är samma sak. Gud själv är livet… Detta ljus har tänts i mitt hjärta och har sedan dess aldrig lämnat mig (Thomassen, 1948, s. 251).

I termen ”tolstojanism” innefattas såväl Tolstojs icke-våldslära som sökaren Tolstojs komplexa föreställning att själen är odödlig i en panteistisk, kosmisk mening, där människans individuella och fysiska existens bara är en ändlig uppenbarelseform.

1.2.2 Tjechovs livsfilosofi:

Tjechovanismen:

Till skillnad från Tolstoj utarbetade inte Tjechov en egen religiösa lära. Man måste därför indirekt försöka sluta sig till vad han hade för livsfilosofi genom att studera hans liv och verk. Under sin uppväxt tvingades han och hans bröder att närvara vid ändlösa gudstjänster och öva sig i körsång, då fadern hade ett brinnande intresse för kyrklig prakt och körsång. Vad Tjechov tyckte om detta, uttrycks i ett brev till en vän: ”… ibland när jag och mina bägge bröder mitt i kyrkan sjöng … och alla betraktade oss med rörelse och avundades våra föräldrar, kände vi oss som små straffångar” (Friedlaender 1968, ss. 8-9).

Tjechov utbildade sig sedermera till läkare vid Moskva universitetet. Här kom han i kontakt med de framsteg som hade gjorts inom medicinen i slutet av 1800-talet inom cellbiologi, bakteriologi, antiseptik och psykiatri. Tjechov var en empatisk läkare, som arbetade som zemstvodoktor, en dåtidens distriktsläkare, och ägnade sig åt välgörenhet och bekostade uppförandet av tre skolor. Han skrev den socialmedicinska rapporten *Ön Sachalin*, som handlar om de livstidsdömda fångarnas miserabla liv på ön Sachalin.

Erfarenheterna från Sachalin har setts som en vändpunkt i Tjechovs förhållande till Tolstoj. ”Paviljong nr 6” skrevs efter att Tjechov hade besökt Sachalin och där stött på en administratör som likt Ragin försummade att ingripa mot det onda (Hahn 1977, s. 147). Gromov som har paranoid schizofreni och är Ragins samtalspartner har erfarenheter av stryk och fattigdom, vilket teoretikern Ragin saknar och inte får, förrän han själv blir inlagd på sin egen avdelning (Hahn, 1977, ss. 135-155). Enligt Tjechovs lära, grundad på värdet av egen erfarenhet, saknar därför Ragin skäl för att framföra sina ståndpunkter om lidandet. Något som sammanfaller med det faktum att Tjechovs eget möte med lidandet på fångön Sachalin ledde till ett uppror mot Tolstojs lära om passivitet och icke-våld (Friedländer, 1968, ss. 113-117, 124-125, Hahn, 1977 s. 151, Emerson 2008, s.150). Detta kommer också till uttryck i ett brev till Suvorin, i vilket Tjechov skriver: ”... Må djävulen ta filosofin, som denna världs stora ägnar sig åt. … Tolstoj skäller läkare för skurkar och visar sin okunnighet i stora frågor… ” (Hahn, 1977, s. 143).

Men även händelser på det personliga planet var betydelsefulla. Resan till Sachalin föregicks av berättelsen ”En sorglig historia”, som enligt Tjechovs biograf Kurt Friedlaender präglas av de depressiva stämningar som var Tjechovs egna, när han hade flytt till Jalta för att bearbeta sin bror Nikolajs död i tuberkulos, en åkomma som Tjechov själv led av och skulle dö i (Friedlaender 1968, s. 96). De ryska orden «чеховское настроение» (tjechovsk stämning) och

«бездарность» (brist på begåvning, talanglöshet) beskriver stämningarna i ” En sorglig historia” väl (Mirsky 1958, s. 375).

Tjechov är medveten om vilken sorglig historia livet är och tvivlar på att det finns något liv efter detta. Det väsentliga är därför att leva livet fullt ut så länge som möjligt (Nettelbladt 2012, s. 20). Det viktiga är att göra gott under jordelivet. Han har med andra ord en både livsbejakande och stoisk attityd till livet och sin egen sjukdom, vilket kommer till uttryck i den melodramatiska skildringen av hans död, som hustrun Olga Knipper ger. Tjechov säger både på tyska och ryska: ”Jag dör”, tar ett glas med champagne och säger: ”Det var länge sedan jag drack champagne.” Han dricker ur glaset och lägger sig på vänster sida och dör (Kleberg 2012, ss. 241-42).

Grovt förenklat kan några centrala begrepp i Tolstojs respektive Tjechovs livsåskådning sammanfattas i nedanstående tabell:

Tabell I. Tolstojs respektive Tjechovs livsfilosofi

Begrepp	**Tolstoj**	**Tjechov**
Själen är odödlig	x	
Själen är ej odödlig		x
Passivitet	x	
Aktivitet		x
Asketism	x	
Livsbejakande		x
Abstrakt teori	x	
Konkret erfarenhet		x

1.2.3 Den överflödiga människan

Antalet ”överflödiga människor” i den ryska litteraturen är legio: Gribojedovs *Olycksaligt förnuft* (Tjatskij), Puskins *Evgenij Onegin*, Gogols *Revisorn* (Chlestakov) och *Döda själar* (Tjitjikov), Lermontovs *Vår tids hjälte* (Petjorin), Aleksander Herzens *Vem bär skulden*? (Beltov), Turgenjevs *Ett adelsnäste* (Lavretskij), Gontjarovs *Oblomov* och *Avgrunden* (Rajskij), Tolstojs *Krig och fred* (Nechljudov), Dostojevskijs *Brott och straff* (Raskolnikov) och *Onda andar* (Stavrogin) samt Ivan Karamazov i *Bröderna Karamazov* (Thomassen 1948, s. 306). Men vad menas då med ”en överflödig människa” i den ryska litteraturen? I sin essä ”The Superfluous Man in Russian litterature” försöker Ellen Chances besvara denna fråga (Chances, 2001, ss. 120-121). Begreppet ”överflödig människa” myntades 1850 av Turgenjev i

En överflödig människas dagbok, men definitionen av detta begrepp är långt ifrån entydigt, vilket mitt referat av Chances essä kommer att visa.

Den ryska ortodoxa kyrkan betraktar människan som en integrerad del i samhället och mindre som en individualist. Slavofilerna i 1800-talets Ryssland trodde att Rysslands räddning låg i att den irrationella ryska religionen och bondesamhällets storfamilj med egendomsgemenskap bevarades. Zapadnikerna, de västorienterade, ansåg att Rysslands räddning låg i att anamma västerländska värderingar som rationalitet och individualism. Västinspirerade ryssar, som hade studerat i väst och återvänt till Ryssland, kände att de inte passade in i Ryssland och när de vistades i Europa kände de att de att inte passade in i Europa. De porträtterades ofta i litteraturen som ”överflödiga människor”.

Den litterära ”överflödiga människan” kan definieras som en intellektuell manlig aristokrat och svag idealist, som saknar handlingsförmåga. Vid hans sida finns det ofta en stark kvinna, som är hans motsats. Hon är handlingskraftig och passar in i samhället. Ett exempel utgör paret Eugenin Onegin och Tatiana. Ofta kommer ”den överflödiga människan” likt Onegin från den depraverade Sankt Petersburgssocieteten, medan kvinnan likt Tatiana kommer från landet.

I pjäsen *Olycksaligt förnuft* (*Горе от ума*) återkommer hjälten Tjatskij efter en utlandsvistelse till sin hemstad Moskva för att träffa sin ungdomsförälskelse Sofia, men finner att hon har varit otrogen med faderns sekreterare den unge strebern och ynkryggen Moltjanin. Utlandsvistelsen har också gett honom nya värderingar och full av förakt för den ”fina” Moskvasocieteten med dess streber- och gunstlingsmoral, skvaller och nedrighet, skäller han i slutscenen ut det moskovitiska struntsällskapet. Sällskapet förklarar honom sinnesjuk, och med ropet ”Min vagn, min vagn!” flyr Tjatskij ur huset (Thomassen, 1948, ss. 61-62). Men beskrivningen av den

”överflödiga människan” som en missanpassad hjälte som protesterar mot ett förljuget samhälle, är inte typisk. Som en prototyp för ”en överflödig människa” kan däremot Pusjkins Evgenij Onegin betraktas.

I sin essä ”The superfluous man in Russian litterature” ger Chances ur olika aspekter rikliga exempel på ”överflödiga människor” i den ryska litteraturen (Chances, 2011 ss. 111-122). Jag har dock valt att exemplifiera begreppet ”överflödig människa” med enbart Tjatskij och Onegin. Båda två är överflödiga, men på olika sätt. Mot Tjatskijs protest mot det ”överflödiga samhället”, som han tar avstånd ifrån, står Onegin, som kan betraktas som en del av ”det överflödiga samhället”.

I Tjechovs verk är människorna ofta överflödiga och isolerade för att de är mänskliga. De har andliga och moraliska egenskaper, men de lever sina liv i en illusion, oförmögna till handling. Tragedin är att ingenting händer ─ de är ”överflödiga människor” (Thomassen, 1948, ss. 304-307). Chances menar däremot att Ragin är ett undantag från denna regel, då han utesluts ur samhällsgemenskapen, eftersom han är avvikande, (Chances, 2001, ss. 120-121). Chances tolkning att Ragin utan att själv förstå det är överflödig i betydelsen avvikande, finns det rikliga belägg för i Tjechovs text. Det är inte bara det att han inte är som andra i sin samhällsklass: Han fördjupar sig i filosofiska samtal med en intagen, Gromov, i stället för att spela kort, tycka om kvinnor och umgås med vanliga människor (Tjechov 2002, s. 267). Hans yttre är groteskt (Tjechov, 2002 ss. 230-231). Han använder inte sin läkarutbildning och sina medicinska kunskaper för att lindra de sinnesjukas lidande (Tjechov, 2002 ss. 236-237).

1.2.4 Depression och utbrändhet

Inom psykiatrin skiljer man på stadigvarande psykiska störningar som drabbar personligheten och mer akuta psykiska störningar med mer eller mindre specifika symtom. Till den senare gruppen hör depressionssjukdomarna. Några kardinalsymtom vid depression är nedstämdhet, brist på intresse för aktiviteter som normalt upplevs som positiva, inaktivitet, ökad uttröttbarhet och minskad självkänsla (Ottosson 2000, s. 230). På senare år har man också diskuterat utbrändhet (”burn out”) eller utmattningsdepression. Utbrändhet anses kunna uppstå i alla människovårdande yrken ─ sjukvårdspersonal, socionomer, lärare och poliser ─ som en reaktion på kronisk emotionell påfrestning. Ofta drabbas personal med höga ambitioner, när insikten kommer att de uppsatta målen inte kan uppnås. Känslor av uppgivenhet och vanmakt uppstår. En del blir bittra på omgivningen, andra lägger skulden på sig själva. Om positiv feedback saknas, förstärks upplevelsen av meningslöshet i arbetet och ursprungligen ambitiösa personer kan bli förhärdade och känslolösa (Ottosson 2000, s. 568).

2. Analys av Tjechovs novell ”Paviljong nr 6”

Den metod, som kommer att användas är en s.k. närläsning av texten (Holmberg, Ohlsson 1999, s. 38). Detta innebär att mina tolkningar primärt är baserade på texten (inomtextliga kriterier), även om jag också kommer att beakta utomtextliga kriterier som liv, tankar och miljö[1].

2.1 Teman

De *teman* som är centrala i ”Paviljong nr 6” är: Tjechovs kritik av Tolstojs icke-våldslära och tro på själens odödlighet och huruvida Ragin kan betraktas som en ”överflödig” människa eller om han är psykiskt sjuk, utbränd, deprimerad (Holmberg, Ohlsson 1999, s. 30). Det kan inte

[1]Hämtat 2014-01-03 från webbsida: http://www.svenska.gotland.se/litterat_l.htm

heller uteslutas att ”Paviljong nr 6” är en allegorisk framställning av den misär som rådde i Alexander den III:s Ryssland, då novellen skrevs.

2.2 Narration

Novellen följer det gängse episka mönstret i en *intrig* (Holmberg, Ohlsson 1999, s. 29):

1. Expositionen, som introducerar tid, plats och personerna.
2. Konflikten.
3. Stegring, som gör att den centrala konflikten stegras.
4. Klimax/perepeti inträffar, då konflikten fokuseras och det inte finns någon återvändo.
5. Nedåtgående. Då resultatet av konflikten visar sig i ett nedåtgående förlopp.
6. Dénouement (upplösning).

Ragin är huvudpersonen i ”Paviljong nr 6”, men introduceras inte förrän efter några sidor. I stället inleds novellen med en beskrivning av den fasansfulla miljön, den enfaldige och grymme vakten Nikita samt patienterna i Paviljong nr 6. Patienterna beskrivs med värme och stort utrymme ägnas åt Ragins kommande antagonist, den trettiotreårige f.d. exekutorn och guvernementssekreteraren Ivan Dmitrij Gromov, som lider av förföljelsemani. Till denna gudsförgätna plats kommer ingen utom barberaren varannan månad. Men så ryktas det att doktor Ragin har börjat besöka Paviljong nr 6 och i stort sett handlar ”Paviljong nr 6” om samtalen mellan Ragin och Gromov. Övriga personer är bifigurer, som behövs för att föra handlingen framåt eller ge autencitet åt framställningen.

Andrej Jefimitj Ragin beskrivs i betydligt mer negativa ordalag än Gromov. Den förre sägs vara särpräglad och hade i sin ungdom varit gudfruktig, men fadern hade tvingat honom att bli läkare. Någon större hängivenhet för läkaryrket känner han inte. Han ser inte sympatisk ut. Han

klär sig inte som en doktor och bär samma bonjour oavsett om han tar emot patienter, blir bortbjuden eller äter middag, då han är alldeles likgiltig för sitt yttre (*expositionen*).

När Ragin började sin tjänst på sjukhuset, var detta i bedrövligt skick. Personalen stal från patienterna och Ragins företrädare sålde sjukhussprit och höll sig med ett harem av sjuksköterskor och kvinnliga patienter. Ragins första tanke var att det bästa för patienterna skulle vara att stänga sjukhuset och släppa dem fria. Ragin, som är helt oförmögen att befalla och stå på sig, saknade emellertid personliga kvalifikationer för att kunna ändra på något.

I början arbetade han idogt, men så småningom upplevde han arbetet som enformigt och totalt meningslöst. Dödligheten sjönk inte och de sjuka fortsatte att strömma till. Vad som egentligen hade behövts var renhet, ventilation, hälsosam kost och goda medarbetare (*konflikten*). Till slut tappade Ragin helt sin forna arbetsglädje och slutade upp att gå till sjukhuset varje dag (*stegring*). Ledmotivet för hans nya livsfilosofi blev: ”Varför skall man minska lidandet, då vi alla ändå skall dö en gång?”

Efter arbetet sitter Ragin och läser i hemmet och räknas som en bildad karl. Hans enda umgänge är en ruinerad godsägare, som har tvingats att arbeta på postverket. Muntert berättar den senare om hur förträffligt det var i det gamla Ryssland, men avbryts av Ragin, som talar om livets meningslöshet och att själen inte är odödlig. Troligen på grund av utmattning kan Ragin likväl inte förhålla sig likgiltig. För att hålla sina skuldkänslor borta, försvarar han sig med att hans skuld inte är personlig utan bara en del av tidsandan.

Mötet mellan protagonisten Ragin och antagonisten Gromov tillkommer av en ren slump, då Ragin i vårkylan stöter på patienten och juden Mojsejka, endast iklädd ett par tunna galoscher.

Ragin går in i Paviljong nr 6 och beordrar vakten Nikita att köpa ett par stövlar åt Mojsejka, varpå han hör Gromov skrika: ” Doktorn är här! ... Kvacksalvare! Bödel! (Доктор пришел! ...Шарлатан! Палач! [Tjechov 2002, ss. 248-249; Tjechov 1951, s. 306])”. Ragin försöker lugna ner Gromov och säger att han är inlåst för att han är sjuk och fortsätter att det är meningslöst för Gromov att fly för han skulle bara bli fastagen och återförd. En gång i framtiden kommer fängelserna och sinnessjukhusen att ha spelat ut sin roll, men naturlagarna ändras inte. Livet slutar med att man spikar fast kistlocket. Gromov invänder att han tror på odödligheten. Och att om Gud inte finns, så skulle människorna uppfinna honom. Ragin insisterar på att människans lugn och förnöjsamhet inte finns utanför, utan inuti henne. Gromov genmäler att bara den som likt Ragin har levt ett ombonat dagdrivarliv utan kontakt med verkligheten, kan förakta livet, lidandet och döden.

Längre fram i novellen kallas Ragin till magistraten, där han förstår att de försåtliga frågorna som ställs till honom, ingår i en undersökning av hans psykiska hälsa. Ragins medhjälpare distriktsläkaren Chobotov, som gärna vill ha Ragins plats, byter menande blickar med Nikita, då de lyssnar på ett samtal mellan Ragin och Gromov. Ragin säger upp sig, företar en resa med sin vän postmästaren, som han lånar ut merparten av sitt kapital till för att denne skall kunna betala en spelskuld, får inte igen pengarna, flyttar utblottad till ett kyffe, luras av Chobotov att besöka Paviljong nr 6 för att ge Chobotov råd om en patient, men blir då inlagd på sin egen klinik och verkligheten hinner upp honom (*klimax/peripeti*).

På sjukhuset berövas han sina egna kläder, ikläds sjukhusets kläder, får ingen öl eller tobak, upplever sysslolöshetens tristess och söker förgäves tröst hos Gromov. Han står inte ut och vill gå ut på gården, men Nikita hindrar honom och slår honom medvetslös (*nedåtgående*). På kvällen nästa dag får Ragin stroke och dör. I dödsögonblicket tänker han på att Gromov och

miljoner med honom tror på själens odödlighet, ser en flock hjortar och en bondkvinna, som räcker honom ett brev… och dör (*dénouement*). Nästa dag begravs han i närvaro av sin vän postmästaren och sin trotjänarinna Darjuska.

Parallellt med den episka berättelsen illustreras kritiken av passiviteten inför lidandet och den överflödiga människan i olika episoder som t.ex. när Tjechov återger innehållet i de filosofiska samtalen mellan Ragin och Gromov. Denna *episodiska form* gör att läsaren blir insatt i novellens huvudproblem: passiviteten inför lidandet (Lagerroth 1976, s. 118-120).

2.3 Karaktärerna och miljön

Det är rimligt att betrakta karaktärs- och miljöskildringarna som autentiska och realistiska. Man kan utgå ifrån att Tjechov i sin läkargärning träffat på vårdinrättningar och personal, som är sådana som han beskriver dem i ”Paviljong nr 6”. Porträttet av Ragin lär t.ex. ha likheter med en administratör, som Tjechov träffade på Sachalin (Hahn 1977, s. 147). Skildringen av Gromovs insjuknade i förföljelsemani är en lysande fallbeskrivning (Tjechov 2002, ss. 222-227), som övertygar läsaren om att Tjechov måste ha mött en sådan patient i sin verksamhet som läkare. Detsamma gäller beskrivningen av de övriga patienterna (Tjechov 2002, ss. 216-220) och inte minst den grymme fångvaktaren Nikita (Tjechov 2002, s. 215-216).

Även beskrivningen av den yttre och inre miljön är autentisk. Den förfallna flygelbyggnaden med dess grå sjukhusstaket med spetsiga spikar och sjuksalen med sängarna fastskruvade i golvet och stanken av surkål, rök, vägglöss och ammoniak vittnar om en självupplevd förtrogenhet med miljön (Tjechov 2002, ss. 215-216).

Denna förtrogenhet uttrycks också explicit på ett par ställen i novellen, då berättaren redan fyra sidor in i novellen övergår till första person: ”Jag tycker om hans sätt [Gromov P.N.], han är vänlig, hjälpsam och sällsynt hänsynsfull mot alla utom Nikita (Нравится мне он сам, вежливый, услужливый и необыкновенно деликатный в обращение со всеми, кроме Никиты” [Tjechov 2001, s. 218; Tjechov 1951, s. 285]). Jag-berättaren, som tvivelsutan företräder åsikter som har stora likheter med Tjechovs egna åsikter, är här en utomstående observatör och denna berättarposition bibehålles hela novellen igenom. I narrativa termer skulle man kunna säga att jag-berättaren är heterodiegetisk, dvs. deltar inte i berättelsen utan redogör enbart för sina observationer. Han befinner sig på en extradiegetisk nivå (Holmberg, Ohlsson 1999, ss. 73-74).

Huvudpersonernas tankar får läsaren oftast själv bilda sig en uppfattning om genom replikskiftena mellan Ragin och Gromov. Dessa replikskiften försiggår ofta på en hög abstraktionsnivå och har en allmänfilosofisk karaktär, som kan te sig overklig och delvis påklistrad, inte minst med tanke på att de äger rum mellan en läkare och en patient i en erbarmlig sjukhusmiljö. Ragins teoretiska tankar om själens odödlighet i dödsögonblicket ter sig inte trovärdiga utan konstruerade: ”… miljoner andra människor trodde på odödligheten. Tänk om den verkligen fanns? Men han var inte intresserad av någon odödlighet och tänkte bara på den ett ögonblick. (…миллионы людей верят в бессмертие. А вдруг оно есть? Но бессмертия ему не хотелось, и он думал о нем только одно мгновение ” [Tjechov 2001, s. 294; Tjechov 1951, s. 335]).

2.4 Tjechovs uppgörelse med tolstojanismen

Under hela sitt liv beundrade Tjechov Tolstojs litterära geni, men inte på ett okritiskt sätt. När Tolstojs roman *Uppståndelsen* kom, frågade Tjechov sig varför Tolstoj enbart använde en text

ur Evangeliet och inte ur Koranen i sitt sanningssökande (Ehrenburg 1960, s. 43). Om *Kreutzersonaten* skrev han:”… där finns något som jag inte vill överse med, nämligen ─ den djärvhet med vilken Tolstoj talar om sådant som han inte vet och som han av envetenhet inte vill förstå” (Ehrenburg 1960, s. 49). I ett brev till Alexander Plesjtjev skriver han: ”Tyckte du verkligen inte om Kreutzersonaten? Även om Tolstoj är okunnig om syfilis, grundande av sjukhus och kvinnors avsmak för samlag, han har aldrig läst en eller två böcker skrivna av specialister om detta, så är bokens förtjänster så stora att dessa fel är betydelselösa. Ämnet är viktigt och utförandet vackert” (Tjechov 2004, brev 95, 1890). I ett brev till Michael Mensjikov skriver han: ”Jag kan inte räkna ut vad Tolstoj lider av. Om han skulle dö, skulle det bli ett stort tomrum i mitt liv” (Tjechov 2004, brev 268, 1900).

Denna beundran hindrade honom dock inte från att i sina verk kritisera Tolstojs lära och i vissa fall kan Tjechovs skriftställeri ses som ett direkt svar på något som Tolstoj har skrivit. Ett sådant exempel är ”En sorglig historia”, som kan ses som Tjechovs svar på Tolstojs *Ivan Iljitjs död*. När vi möter Ivan Iljitj är han redan död, men inför döden har han blivit medveten om tillkortakommandena i sitt liv och i dödsögonblicket får han se ett förklarande ljus. Nikolaj Stepanovich i ”En sorglig historia” är inte död, men känner hur döden nalkas och sörjer sitt framgångsrika liv som berömd medicinprofessor. Han plågas av förljugenheten vid universitetet, som inte är förenlig med hans humanistiska ideal. Han kan känna medlidande med Katja, som lever på sitt arv efter att ha slutat vid teatern, gjort ett självmordsförsök, begravt sin son och inte vet vad hon skall göra med sitt liv. Men han gör däremot ingenting för att hjälpa henne. Gnekker är förälskad i Stepanovichs dotter Liza, men passiviteten hindrar honom från att åka till Charkov för att skaffa sig uppgifter om Gnekkers bakgrund och förmögenhet. När han till slut reser till Charkov, får han veta att Gnekker och Lisa redan har vigts. Hans tidigare känsla av irritation och elakhet ersätts av en likgiltighet, som kan liknas vid

en för tidig död. Medan Ivan Iljitj i sin smärtsamma dödskamp når självinsikt, så förlorar Nikolaj Stepanovich gradvis tilliten till de värden som har styrt hela hans liv (Hahn 1977, ss. 138-140).

I ”Duellen” (1891) skildrar Tjechov ett annat av Tolstojs huvudteman: en människas räddning ur moraliskt förfall genom frälsning. Tolstoj menar att en människas väg till frälsning går genom kristlig kärlek. Denna synpunkt delas inte av naturforskaren von Koren. Han betraktar Lajevskij, som lever tillsammans med en gift kvinna, som han inte länge älskar, som ett skadedjur, som bör förintas. Med en tydlig anspelning på Tolstoj vänder sig von Koren mot läran att man bör älska varje sin nästa utan undantag: ”... kommer det en lungsiktig, en mördare eller en epileptiker och anhåller om er dotter ─ ge henne till honom! ... Om denna lära om kärlek för kärlekens skull liksom konst för konstens skull skulle gälla, skulle den till sist bringa mänskligheten att fullständigt dö ut, och därigenom skulle den största ogärning ske som någonsin har funnits på jorden” (Tjechov citerad av Friedlaender 1968, s. 117). I en duell mellan Lajevskij och von Koren skjuter Lajevskij först och avsiktligt i luften. Han räddas dock av diakonen Pobedovs skrik, som får von Koren att bomma. Det är således en slumpartad händelse i den faktiska verkligheten, som räddar Lajevskij och inte något religiöst högre ingripande.

I ”Mitt liv” (1896) är arkitektsonen Poloznev anhängare av tolstojanska principer som manuellt arbete och kristen socialism. Hans vän doktor Blagovo, som är gift, men har ett förhållande med Poloznevs syster Kleopatra, är däremot anhängare av europeisk progress. Poloznev gifter sig med ingenjörens dotter Masja Dolzjnikov och de försöker förverkliga Tolstojs idéer på egendomen Dybetjna, som Masjas pappa har köpt. De lyckas emellertid inte höja böndernas moral trots att de inrättar en skola och försöker påverka bönderna att sluta upp med att supa och

tala grovt. Poloznev ser en djupare andlighet hos bönderna, vilket inte Masja gör. Hon ger sig av till Amerika med sin far och begär skilsmässa. Kleopatra, som är lungsjuk, blir gravid med doktor Blagovo, men förskjuts av honom och flyttar samman med sin bror Poloznev, som har flyttat in hos entreprenören Redki, som förbarmat sig över honom, och föder en liten dotter innan hon dör. Till skillnad från doktor Blagovo har Poloznev lärt sig av livet och vuxit trots att han, ironiskt nog, inte lyckats förverkliga Tolstojs idealsamhälle.

Ett allmänt budskap i dessa noveller, som delvis skrivits i polemik mot Tolstojs lära, är budskapet att vi måste frigöra oss från dogmatiska tolkningar av vad livet är. Mer specifikt är olika tolstojanska tankar i novellerna föremål för Tjechovs kritik. I ”En sorglig historia” är den tolstojanska inaktiviteten och passiviteten framträdande, i ”Duellen” riktar sig udden mot Tolstojs lära att man bör älska sin nästa utan undantag (Friedlaender 1968, s. 117) och ”I mitt liv” skildras hur ett försök att realisera Tolstojs idéer i praktiken misslyckas. Men i ingen av dessa noveller åskådliggörs den yttersta konsekvensen av Tolstojs lära så tydligt som i ”Paviljong nr 6”, där passiviteten inför lidandet och ej verklighetsförankrade resonemang om vad lidandet är, slår tillbaka mot huvudpersonen Ragin och låter honom förstå hur felaktiga hans och ”Tolstojs tankar” är.

2.5 ”Paviljong nr 6” ─ en allegorisk framställning av Alexander den III:s Ryssland?

Med allegori (gr. allegoria= på annat sätt) avses en berättelse med en öppen, manifest och en dold, latent mening (Holmberg, Ohlsson 1999, s. 59). Som jag ser det, är det möjligt att blottlägga flera dolda meningar i ”Paviljong nr 6”. Låt oss börja med Ragin. Tjechov beskriver honom så här:

> Hans yttre är otympligt, grovhugget och bondskt; ansiktet, skägget, hans platta hår och kraftiga, klumpiga kroppsbyggnad gör att han påminner om en krögare på en

> landsvägskrog, otyglad och barsk. Ansiktet är strängt och täckt av blå ådror, ögonen är små, näsan röd. Han är lång och bredaxlad och har väldiga händer och fötter; det ser ut som ett enda knytnävsslag vore nog för att utsläcka ett helt liv. Men hans sätt att gå är lugnt och försiktigt, smygande. (Наружность у него тяжелая, грубая, мужицкая; своим лицом, бородой, плоскими волосами и крепким, неуклюжим сложением напоминает он трактирщка на большой дороге разъевшегося, невоздрежного и крутого. Лицо суровое, покрыто синими жилками, глаза маленькие, нос красный. При высоким росте и широких плечах у него громадные руки и ноги: кажется, хватит кулаком ─ дух вон. Но, поступь у него тихая и походка осторожная, вкрадчивая [Tjechov 2002, ss. 230-231;Tjechov 1951, s. 294]).

Så här beskrivs Alexander den III av Wikipedia[2]:

> Alexander was seen as lacking refinement and elegance. Indeed, he rather relished the idea of being of the same rough texture as some of his subjects. His straightforward, abrupt manner savoured sometimes of gruffness, while his direct, unadorned method of expressing himself harmonized well with his rough-hewn, immobile features and somewhat sluggish movements. His education was not such as to soften these peculiarities. More than six feet tall (about 1.9 m), he was also noted for his immense physical strength. A sebaceous cyst on the left side of his nose caused him to be mocked by some of his contemporaries, and he sat for photographs and portraits with the right side of his face most prominent.
>
> An account from the memoirs of the artist Alexander Benois gives one impression of Alexander III:… I first caught sight of the Emperor. I was struck by the size of the man, and although cumbersome and heavy, he was still a mighty figure. There was indeed something of the muzhik*[Russian peasant]* about him.

Nog är de yttre likheterna slående mellan Ragin och Alexander den III. Bägge härskade över riken, som behövde reformeras. De gjorde ingenting. Upproriskhet slogs ned med brutalt våld av Nikita, som kan ses som en representant för ordningsmakten.

Att Tjechovs samtida såg en mer eller mindre avsiktlig sinnebild av hela Ryssland är inte ägnat att förvåna, konstaterar Tjechov-kännaren Friedlaender. Den ogräsomslingrade paviljongen på

[2] Hämtat 2014-01-03 från webbsida: http://en.wikipedia.org/wiki/Alexander_III_of_Russia

sjukhusgården och den atmosfär av slö nonchalans, som omger den har verkligen något symboliskt över sig (Friedlaender 1968, s. 125).

2.6. Ragin ─ en ”överflödig människa”?

Om Tjechovs avsikt har varit att beskriva Ragin som en ”överflödig människa”, så är han inte en förmögen, sysslolös, dandy, utan ”överflödig” genom att han ser lidandet, men inte försöker göra något åt det. Han förkroppsligar ”negativa” tolstojanska karakteristika som passivitet och isolerar sig från världen omkring honom. Gromov däremot tror på Gud/själens odödlighet, och kan trots sin svåra belägenhet känna livsglädje och har inte hemfallit åt passivitet utan vill lämna Paviljong nr 6. Han är också den som uttrycker kritik mot den lära som skulle kunna kallas tolstojansk, även om det aldrig uttryckligen framgår att det just är Tolstojs lära som avses, och jämställer Ragin med en rysk dagdrivare (Tjechov 2002, s. 261)

På livsåskådningsskalan Tolstoj ─ Tjechov (Tabell I) skulle Ragin och Gromov kunna placeras som följer:

Tabell II. Tolstojs respektive Tjechovs livsfilosofi ─ Ragin och Gromov

Begrepp	**Tolstoj**	**Tjechov**
Själen är odödlig	Gromov	
Själen är ej odödlig		Ragin
Passivitet	Ragin	
Aktivitet		Gromov
Asketism	Ragin	
Livsbejakande		Gromov
Abstrakt teori	Ragin	
Konkret erfarenhet		Gromov

Ragin är inte den enda ”överflödiga” människa som Tjechov har beskrivit. Gymnasieläraren Belikov i ”Mannen i fodralet” är en annan, som först ser nöjd ut då han ligger i sin kista. Ragin och Belikov har det gemensamt att de går under då de möter verkligheten; antingen som i Ragins fall genom att bli patient på sin egen psykiatriska avdelning, eller som i Belikovs fall, då han träffar en kvinna. Bakom det yttre skalet finns inget livskraftigt.

Varför är Ragin överflödig? Om vi söker svaret på denna fråga i Tabell II, så kan vi konstatera att mönstret inte är entydigt. Ragin kan betraktas som överflödig då han personifierar egenskaper som bejakas än av Tjechov och än av Tolstoj. Passivitet, asketism (Ragin tar avstånd från umgängesliv och kvinnor) och teoretiska resonemang är företeelser, som har sin hemvist hos Tolstoj, medan avsaknad av tron på själens odödlighet är en väsentlig beståndsdel i Tjechovs syn på livet.

Ragin är enligt Chances en ”överflödig” människa, då han är avvikande (Chances 2001, ss. 120-121). Denna definition av en ”överflödig” människa är inte vad som vanligen avses med en ”överflödig” människa i den ryska litteraturen, där den ”överflödiga” människan vanligen skildras som en dagdrivare i överklassen eller en person som tar avstånd från överklassens dagdriveri eller som hos Tjechov är oförmögen till handling. Enligt mitt sätt att se på saken är Ragin ännu en i raden av ”överflödiga” handlingsförlamade människor, därför att han inte gör något åt det lidande som han skulle kunna påverka utan förhåller sig passivt till det. Även om hans förutsättningar inte var de bästa, så var likväl hans läkargärning i början helt acceptabel, innan känslan av meningslöshet/utbrändhet tog överhanden och gjorde honom likgiltig inför lidandet och därmed ”överflödig”, vilket indirekt ledde till den slutgiltiga katastrofen och hans plötsliga och oväntade död.

2.7 Är Ragin psykiskt sjuk?

På flera ställen i ”Paviljong nr 6” förekommer det beskrivningar av Ragins psykiska tillstånd. Som nämnts ovan är Ragin alldeles likgiltig för sitt yttre. Han är också oförmögen att stå på sig, och om någon till exempel lämnar honom en uppenbart falsk räkning, blir han röd som en kräfta och skriver under den (Tjechov 2002, s. 233).

Tjechov ger också en utomordentligt träffande beskrivning av den process, som leder till utbrändhet hos Ragin. Han arbetade ihärdigt. Men allteftersom tiden gick, tråkade arbetet ut honom med sin enformighet och uppenbara meningslöshet. En dag tog han emot trettio patienter, en annan dag trettiofem, osv., men dödligheten i staden minskade inte och de sjuka upphörde inte att strömma till. Till slut ser han ingen mening i att minska lidandet, då döden är det slutliga slutet för var och en och Ragin upphör att gå till sjukhuset varje dag (Tjechov 2002, ss. 234-235).

I novellen förklaras Ragins sinnestillstånd troligen bero på utmattning (утомление; Tjechov 1951, s. 304; Tjechov 2002, s. 245). Tjechov använder således 1892 samma ord för att förklara Ragins psykiska tillstånd som används i nutida psykiatri: utbrändhet (”burn out”) eller utmattningsdepression. Utmattningsdepression anses kunna uppstå som en reaktion på kronisk, emotionell utmattning hos personer som arbetar i människovårdande yrken på grund av att arbetet upplevs som meningslöst, vilket i hög grad gäller Ragin. Han söker tröst i brännvinet och har alkoholproblem. När han är hemma, så läser han böcker och en gång i halvtimmen häller han upp ett glas brännvin, trevar efter en saltgurka och biter av ett stycke (Tjechov 2002, ss. 237-238).

Om vi till Ragins huvudsakliga åkommor ─ utbrändhet och alkoholmissbruk ─ lägger till den ovan beskrivna konstitutionella svagheten i personligheten, dvs. den bristande förmågan att ”stå på sig”, så är det uppenbart att Ragins personlighetssvaghet och psykiska ohälsa skulle kunna betraktas som en rimlig förklaring till hans passivitet inför lidandet. Omhändertagandet av Ragin kan också ses som en realistisk och kritisk skildring av hur man behandlade psykiskt sjuka på Tjechovs tid (Friedlaender 1968, ss. 124-125).

3. Diskussion

”Paviljong nr 6” är ett anatema över doktor Ragins passivitet inför det lidande, som den brutala och undermåliga vården av de psykiskt sjuka utsätts för. Men varför skrev han den?

Tjechov har själv sagt om ”Palata nr 6”: ”Jag har avslutat en berättelse, som är mycket tråkig, eftersom kvinnan och kärlekselementet fullständigt saknas i den. Jag kan inte med sådana historier. Jag skrev den så att säga av en slump, tanklöst” (Friedlaender 1968, s. 124). Han lämnar således fältet fritt för olika tolkningar av verket.

Att Tjechov genom sin läkargärning var förtrogen med det lidande och den misär, som de psykiskt sjuka levde under på Alexander den III:s tid torde vara ställt utom allt tvivel. Inte bara resan till Sachalin 1890 utan också förvärvet av lantegendomen Melichovo i februari 1892 hade fördjupat Tjechovs insikter i den misär, som det ryska folket levde i (Friedlaender 1968, s. 123). Man kan därför tänka sig att han genom att skildra en sådan utsatt och misshandlad grupp som de psykiskt sjuka ville väcka en opinion mot den behandling som de utsattes för.

Det antas att Tjechovs bok *Ön Sachalin* hade betydelse för vissa reformer, som ägde rum i de ryska fängelserna 1892 (Mirsky 1958, s. 370). Emellertid är det svårt att hävda att några konkreta, synbara förändringar i sekelskiftets vård av de psykiskt sjuka ägde rum som en följd av den misär, som skildras i ”Paviljong nr 6”, trots att psykiatrin i Ryssland i slutet av 1800-talet fick ett mänskligare ansikte genom att man ersatte de stora regionala psykiatriska sjukhusen med mindre sjukhus, som tog emot patienter från alla sjukvårdsdistrikt i Ryssland (Krasnov 2012, s. 329). Tjechov har inte heller renodlat sin kritik att enbart gälla de psykiskt sjukas förhållanden utan också lagt in en kritik av tolstojanismen, som skymmer sikten när det gäller den psykiatriska misären.

För en nutida läsare kan det vara svårt att förstå att den dolda undermeningen i ”Paviljong nr 6” framför allt är en kritik mot tolstojanismen, då Tolstoj aldrig nämns vid namn och det förutsätts att läsaren är förtrogen med Tolstojs tankevärld. Parallellt med berättelsens huvudtema, passiviteten inför lidande och dess konsekvenser, löper frågan om själens odödlighet som en röd tråd genom hela berättelsen, både i Ragins diskussioner med postmästaren eller med Gromov eller då han sitter i sin ensamhet. Som tidigare framgått kan Tolstojs odödlighetsbegrepp ges en panteistisk, kosmisk tolkning. Det är sannolikt detta Tjechov anspelar på då han skriver: ”Varför kan inte människan vara odödlig?... och sedan utan mening

eller mål kretsa kring solen i miljoner år?… Att se sin odödlighet i materiens kretslopp är precis lika underligt som att förutspå en lysande framtid för ett fodral sedan den dyrbara violinen slagits sönder och blivit oduglig… (О, зачем человек не бессмертен?... А потом миллионы лет без цели носиться с землей вокруг солнца?…Видеть свое бессмертие в обмене вещества так же странно, как пророчить блестящую будущность футляру после того, как разбилась и стала негодною дорогоя скрипка... [Tjechov 2002, s. 243; Tjechov 1951, s. 302])". I dödsögonblicket frågar sig Ragin om odödligheten finns, innan andra sinnesintryck tar överhanden (Tjechov 2002, s. 294). I motsats till Ivan Illitjs död, där Tolstoj låter den döende Ivan se ett förklarande ljus och även komma till självinsikt, är frågan om själens odödlighet öppen för Ragin. Detta är helt i enlighet med Tjechovs naturvetenskapliga betraktelsesätt att vad som sker med en eventuell själ efter döden vet vi ingenting om. Spekulationer är därför grundlösa.

De abstrakta meningsutbytena om själens odödlighet mellan psykiatern Ragin och patienten Gromov skapar en främmandegörning (остранение), som kontrasterar mot den realistiska beskrivningen i övrigt och ger den metafysiska frågan en speciell tyngd. Man kan fråga sig varför? Möjligen har Tjechovs syfte inte bara varit att ifrågasätta Tolstojs odödlighetsbegrepp utan också att kritisera den bildade klassens världsfrånvändhet och hemfallenhet åt religiösa grubblerier (Thomassen 1948,s. 288).

Tjechovs förhållande till Tolstoj var kluvet. Under det mörka 1880-talets reaktion och förtryck i Ryssland var den vise på Jasnaja Poljana en moralisk kraft som vågade förkunna: "Staten är av ondo, kyrkan förljugen, kriget en förbrytelse, nationalismen en synd, jordegendomens fördelning orättvis". Tjechov beundrade Tolstojs moraliska kraft. Tjechovs själsliga situation liknade också Tolstojs. Båda kände fruktan inför döden och ställde sig frågan om livets

mening, när all lycka var förgänglig. Det som skilde dem åt var uppfattningen om hur det onda skulle bekämpas. Tolstojs kärlekslära gick ut på att inte bjuda motstånd mot det onda, då räddningen kom ur varje individs enskilda hållning, ur kärleken (Friedlaender,1968, ss. 115-116). För pragmatikern och empirikern Tjechov var denna tanke att finna en universellt giltig livsprincip en utopi, en orealistisk dröm. Om man likt Ragin förhöll sig passiv mot det onda, så var man en ”överflödig” människa, som gick sin egen undergång till mötes, vilket blev en förfärande sanning i oktober 1917.

4. Avslutning

Tjechovs ”Paviljong nr 6” är en fascinerande långnovell, som på sin tid väckte stor uppmärksamhet och även mer än hundra år efter sin tillkomst fångar läsarens intresse. Beskrivningarna av miljön, patienterna och huvudpersonerna Ragin och Gromov har en tidlös äkthet, som gör att en nutida läsare tycker sig känna igen sin egen samtid. Novellen är mångbottnad och rik på tolkningsmöjligheter. I denna uppsats har fyra olika tolkningar förts fram. Den övergripande tolkningen har varit att i likhet med flera Tjechovforskare betrakta ”Paviljong nr 6” som en kritik mot Tolstojs icke- våldslära och föreställning om själens odödlighet. Efter en genomgång av några mot Tolstojs tankar polemiska Tjechovnoveller, slås fast att i ingen av dessa noveller åskådliggörs så tydligt som i ”Paviljong nr 6”, konsekvensen av vad passiviteten inför lidandet kan innebära. Det är först när Ragin själv blir inlagd på sin egen sinnesjukpaviljong och får egen konkret erfarenhet av de vedervärdiga förhållanden där som han kommer till insikt om hur felaktig hans teori om ett stoiskt förhållningssätt till lidandet har varit. I novellen konfronteras religionsstiftaren Tolstojs föreställning om en odödlig själ i panteistisk, kosmisk mening med läkaren och naturvetenskapsmannen Tjechovs uppfattning att spekulationer om vad som sker med en eventuell själ efter döden inte går att besvara. Det är emellertid också möjligt att tolka novellen som en allegorisk framställning av

missförhållanden i Ryssland under tsar Alexander den III och att i Ragin se en av alla dessa ”överfödiga” människor som befolkar den förrevolutionära litteraturen i Ryssland. Människor som inte är onda, men handlingsförlamade och inte gör något åt de samhälleliga missförhållandena. De är därför dömda att gå under tillsammans med det samhälle som de representerar, när revolutionen kommer. En helt annan infallsvinkel, som inte tidigare beaktats, är att betrakta Ragin som ”utbränd”, dvs. se hans passivitet inför lidandet som ett uttryck för en kronisk, emotionell utmattning, som kan drabba personer som arbetar i människovårdande yrken och upplever sitt arbete som fullkomligt meningslöst.

5. Litteraturlista

Tryckta källor

Chances, Ellen (2001, ss. 111-122). *The Superfluous Man in Russian Literature*, in Cornwell, Neil, *The Routledge Companion to Russian Literature*. New York: Routledge

Chekov, Anton (2004). *Anton Chekhov –A life in letters (2004).* Translated by Rosamund Bartlett and Anthony Phillips Penguin Books, Ltd, London

Ehrenburg, Ilja. (1960). *Tjechov läst på nytt.* Stockholm: Tiden - Barnängen tryckerier ab

Emerson, C. (2008). *The Cambridge Introduction to Russian Literature.* Cambridge: Cambridge University Press

Friedländer, Kurt (1968). *Anton Tjechov.* Stockholm: Boktryckeri AB Thule

Hahn, Beverly (1977). *CHEKOV. A study of the major stories and plays.* London: Cambridge University Press

Holmberg, C-G, Ohlsson, A (1999). *Epikanalys – en introduktion*. Lund: Studentlitteratur

James, William (1956). *Den religiösa erfarenheten i dess skilda former.* Stockholm: Svenska Bokförlaget-Norstedts

Kalnins, Bruno (1962). *Rysslands historia och statsskick.* Stockholm: Kronos/Tidens förlag.

Kleberg, Lars (2010). *Tjechov och friheten. En litterär biografi*. Stockholm: Natur & Kultur

Krasnov, Valery N., Gurovich, Isaak (2012; 24(4):328-333). *History and current condition of Russian psychiatry.* London: Informa Healthcare: International Review of Psychiatry

Lagerroth, Erland (1976). *Romanen i din hand. Att läsa, studera och förstå berättarkonst.* Ystad: Rabén och Sjögren

Mirsky D.S. (1958). *A history of Russian literature ─ From Its Beginnings to 1900.* New York: Random House

Nettelbladt, P. (2012). *Läkaren och patienten ─ avtryck i Anton Čechovs författarskap.* Lund: Russian: level 2

Ottosson, Jan (2000). *Psykiatri.* Stockholm: Liber

Rolland, Romain (1917). *TOLSTOI.* Stockholm: P.A. Norstedt & Söners förlag

Speirs, Logan (1971). Tolstoy and Chekhov. New York: Cambridge University Press

Thomassen, Ejnar (1948). *Rysk litteratur under 200 år.* Helsingfors: Lindbergs Tryckeri Aktiebolag

Tjechov A.P (1951). *Čehov – Povesti*. Moskva: Gosudarstvennoe izdatelstvo hudožestvennoj litteratury. Чехов, А.П (1951, ss. 284-335). Москва: Государственное издателство художественной литтературой

Tjechov, Anton (1992). *Ostrov Sachalin.* Stockholm: Nordstedts

Tjechov, Anton (2002, ss. 215-294). *Noveller.* Stockholm: Nordstedts

Tolstoj, Leo L (1923). *TOLSTOJ INTIME.* Stockholm: Wahlström &Widstrand

Von Wright, G.H (1964, ss. 165-270). *Tanke och förkunnelse*. Lund: Bröderna Ekstrands tryckeri

Von Wright, G.H (1994, ss. 203-311). *Att förstå sin samtid.* Stockhom: Albert Bonniers förlag.

Otryckta källor

Handbook of narratolgy, elektronisk resurs i Libris edited by Peter Hühn et al., 2013

Inom-och utomtextliga kriterier. Hämtat 2014-01-03 från webbsida: http:// www. svenska. gotland.se/litterat_l.htm